

COVID-19 SALGININDA BİR PANDEMİ HASTANESİNDE YÖNETİCİ OLMAK: KLİNİK LİDERLİK ÖZELLİKLERİ İLE COVID-19 FOBİSİ ARASINDAKİ İLİŞKİ Being a Manager at a Pandemic Hospital in the COVID-19 Pandemic: The Relationship between Clinical Leadership Features and COVID-19 Phobia

Filiz COŞKUN¹ Özlem POLAT² Birşen KAHRAMAN³ Duygu TÜRKÖĞLU⁴

¹İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul

^{2,3}Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Bakırköy Dr. Sadı Konuk Eğitim Araştırma Hastanesi, İstanbul

⁴Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, İstanbul

Geliş Tarihi / Received: 30.12.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 07.09.2021

ÖZ

Bu çalışma COVID-19 salgınında Türkiye’de bir pandemi hastanesindeki yönetici hekim ve hemşirelerin klinik liderlik özellikleri ile COVID-19 fobileri arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Tanımlayıcı türdeki bu çalışma 100 yönetici hekim ve hemşirenin katılımıyla yürütülmüştür. Çalışmanın verileri Klinik Liderlik Ölçeği ve COVID-19 Fobisi Ölçeği (C19P-S) kullanılarak toplanmıştır. Analiz sonuçları, katılımcıların klinik liderlik düzeylerinin yüksek, COVID-19 fobilerinin ise düşük düzeyde olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte katılımcıların klinik liderlik ve COVID-19 fobisinin bazı tanımlayıcı özelliklere göre anlamlı biçimde farklılaştığı ancak COVID-19 tanısı alma, ekip arkadaşlarından birinin tanısı alması ve tanısı konmuş hastayla temas etme durumlarına göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca sonuçlar, klinik liderlik ile COVID-19 fobisi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermiştir. Salgın sürecinde sağlık çalışanlarında görülebilecek psikolojik etkilere rağmen yönetici pozisyonunda görev yapan sağlık çalışanlarının liderlik özelliklerini her koşulda sergiliyor olmaları süreci yönetmek açısından oldukça önemlidir.

Anahtar kelimeler: COVID-19, COVID-19 fobisi, Klinik liderlik, Pandemi, Yönetici.

ABSTRACT

This study has been conducted to evaluate the relationship between clinical leadership skills and COVID-19 phobias of hospital manager clinicians and nurses working at a pandemic hospital in the COVID-19 pandemic. This descriptive study has been conducted with the participation of 100 executive physicians and nurses. The data of the study have been collected by using the Clinical Leadership Scale and COVID-19 Phobia Scale (C19P-S). The results of the analysis have shown the clinical leadership levels of the participants to be high and their COVID-19 phobias to be low. However, it has been concluded that the participants' clinical leadership and COVID-19 phobia differed significantly according to some descriptive characteristics, but there was no significant difference according to the status of being diagnosed with COVID-19, diagnoses of one of the teammates, and having contact with the diagnosed patient. In addition, the results have shown that there was no significant relationship between clinical leadership and COVID-19 phobia. Despite the psychological effects that can be seen in healthcare professionals during the epidemic process, it is very important for healthcare professionals to demonstrate their leadership qualities under all circumstances in terms of managing the process.

Keywords: Clinical leadership, COVID-19, COVID-19 phobia, Manager, Pandemic.

GİRİŞ

Çin'in Wuhan kentinde görülen ilk vaka ile ortaya çıkan ve hızla yayılan Şiddetli Akut Solunum Sendromu Coronavirus 2 (SARS-CoV-2) hastalığı, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından COVID-19 olarak adlandırılmış ve 11 Mart 2020 tarihinde de pandemi olarak ilan edilmiştir (Sohrabi vd., 2020; World Health Organization, 2020a; World Health Organization, 2020b). Dünyada 2021 yılının Mayıs ayı itibarıyla COVID-19 salgını nedeniyle yaklaşık 153 milyon teyit edilmiş vaka bulunmaktadır (World Health Organization, 2021a). Türkiye'de de ilk vakanın 10 Mart 2020 tarihinde görülmesiyle birlikte 2021 yılının Mayıs ayı itibarıyla COVID-19 salgını nedeniyle yaklaşık 5 milyon teyit edilmiş vaka bulunmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2021). 2021 yılının Mart ayında üçüncü dalga başlamış ve günlük vaka sayısı 10 binin üzerinde seyrederek 3 Mayıs 2021 tarihi verilerine göre dünya genelinde ülkelerin toplam vaka sayıları sıralamasında Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan, Brezilya ve Fransa'dan sonra Türkiye beşinci sıraya yerleşmiştir (World Health Organization, 2021b).

Bugün hala dünya genelinde hızla yayılan COVID-19 salgını her geçen gün morbitide ve mortalite sayısının artmasına neden olmaktadır (World Health Organization, 2020c). Bu durum sağlık hizmetlerine ve dolayısıyla sağlık çalışanlarına yoğun bir talep ve yük getirmiştir (Chen, vd., 2020). Salgının kontrol altına alınması için gerekli önlemler uygulanırken, hastalığın taranmasından tedavisine kadar tüm süreçlerde sağlık çalışanları en ön saflarda olmuşlardır (Jansson, Liao ve Rello, 2020; Spoorthy, Pratapa ve Mahant, 2020). Uzun saatler boyunca, genellikle stresli koşullarda ve en gelişmiş ülkelerde bile bazen sınırlı kaynaklarla çalışmayı sürdürmüşlerdir (Jansson vd., 2020; Schwartz, King ve Yen, 2020). Sağlık çalışanları, hastaların tedavisi için mücadele verirken kendileri de bir birey olarak COVID-19 ile enfekte olma, damgalanma, virüsü ailelerine ve sevdiklerine bulaştırma korkusu ve ölüm riskiyle karşı karşıya kalmışlardır (Beckman, Gondi ve Forman, 2020; Jansson vd., 2020; Polat ve Coşkun, 2020; Schwartz vd., 2020). Dünya genelinde yapılan bir durum tespit çalışması; 152.888 sağlık çalışanının enfekte olduğunu ve 1.413 ölümün rapor edildiğini göstermiştir (Bandyopadhyay vd., 2020).

Yapılan araştırmalar, böyle bir salgının sağlık çalışanlarında savunmasızlık ve kontrolü kaybetme hissi, kendi ve başkalarının sağlığı ile ilgili endişeler, çalışma modellerinde/ rutinlerinde değişiklikler, izole olmak, işlerini yürütmek için gerekli malzemelerden yoksun olmak gibi durumlara sebep olduğunu göstermiştir (Lai vd. 2020). Bununla birlikte araştırmalar, sağlık çalışanlarının stres, anksiyete, depresyon, panik atak, uykusuzluk ve fobi gibi psikolojik sorunlardan muzdarip hale geldiklerini göstermektedir (Chew vd., 2020;

Hoşgör, Ülker ve Sağcan, 2020; Tomlin, Dalgleish-Warburton ve Lamph, 2020). Çin'deki 34 hastanede 1257 sağlık çalışanı ile yapılan bir çalışma sonucunda % 50.4 depresyon belirtileri, % 44.6 anksiyete, % 34 uykusuzluk ve % 71.5 genel psikolojik sıkıntılar tespit edilmiştir (Lai vd., 2020). Liu ve arkadaşlarının, Hubei'de dokuz hemşire ve dört doktorla yaptığı nitel araştırma kapsamındaki görüşmelerde, katılımcılar COVID-19 ile enfekte olma korkusu, bitkinlik ve bu yeni durumda çalışma, olmak üzere COVID-19'un birçok zorluğunu tanımlamışlardır (Liu vd.,2020). Sun ve arkadaşlarının COVID-19 hastalarına bakım sağlayan 20 hemşireyle nitel araştırma kapsamında yaptığı görüşmenin sonuçları, salgının ilk aşamalarında kaygı ve korkunun yaygın olduğunu ve çaresizlik duygularına yol açtığını göstermiştir. Bunun yanında takımın cesaretlendirilmesi, mantıklı düşünme gibi bazı sağlıklı başa çıkma stratejileriyle birlikte hemşirelerin aynı anda hem olumsuz hem de olumlu duygular yaşadıkları görülmüştür (Sun vd., 2020). Salgın dönemlerinde bireylerin tepkisi, inkârdan virüsle enfekte olmaktan korkmaya kadar değişmektedir (Lindinger-Sternart, Kaur, Widyaningsih ve Patel, 2021). Korku, “bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı, üzüntü” olarak tanımlanırken fobi de “belirli nesnelere veya durumlar karşısında duyulan olağan dışı güçlü korku, yığı” olarak tanımlanmaktadır (TDK). Ayrıca, araştırmalar sonucunda COVID-19 fobisinin çocuklar, ergenler, yetişkinler, yaşlılar, önceden mevcut zihinsel sağlık sorunları olan kişiler ve sağlık çalışanları arasında yaygın olduğu bulunmuştur (Lindinger-Sternart vd., 2021).

Salgın gibi korku krizlerinin olduğu dönemlerde sağlık hizmetindeki değişimi yönetmek ve hızlı yanıt verilebilmek için yönetsel düzenlemelerin gerçekleştirilmesi de büyük önem kazanmıştır (Duygulu, Başaran, Kuruca ve Erdat, 2020). Bu süreçte kaynakların etkili ve verimli kullanılması, personel planlama, iş sağlığı güvenliği önemleri, örgütsel destek, ekip çalışması gibi konularda sağlık çalışanlarına liderlik edebilen yöneticilere ihtiyaç duyulmaktadır. Liderlik kavramı insanlık tarihi boyunca var olan çok eski bir kavram olup geçmişten günümüze birçok tanımla yapılmıştır. Koçel “belirli şartlar altında, belirli kişisel ya da grup amaçlarını gerçekleştirmek üzere, bir kimsenin başkalarının faaliyetlerini etkilemesi ve onları yönlendirme süreci” olarak tanımlamıştır (Koçel, 2011). Sağlıkta liderlik, hasta ya da sağlam bireye, bakımın ve tedavinin sağlanmasında belirli amaçlara ulaşabilmek için sağlık yöneticilerinin diğer sağlık çalışanlarını etkilediği bir süreçtir (Çevik Özdemir, Çakır ve Küçükali, 2019). Hastalarla en çok etkileşim halinde olan sağlık profesyonelleri (doktorlar, hemşireler ve tüm sağlık profesyonelleri) klinisyen olarak tanımlanmaktadır. Klinik liderlik ise sağlık hizmetleri sunumunda lider rolü üstlenen klinisyenlerin; sağlık ekibi üyelerine güvenli ve motive edici bir ortam sağlayan, hasta bakım kalitesinin gelişmesine katkısı olan özellikleri

taşıması anlamına gelmektedir. Aynı zamanda klinik liderin üst düzey sağlık yönetim ekiplerine katılma sorumluluğu da vardır (Özkan, 2021). Bu bağlamda klinik liderliğin; devamlılık, adanmışlık, duygusal zekâ, empati, insanları etkileme gücü gibi bazı kişisel özellikler gerektirdiği vurgulanabilir. Ayrıca duygusal denge, esneklik, yenilik, geleceği görme kapasitesi ve gerekli stratejiler oluşturma becerisi de bu özellikler arasında gösterilebilir (Budak, 2016; Duygulu vd., 2020; Okasha, 2013).

Tüm sağlık çalışanları gibi onlara liderlik eden yönetici hekim ve hemşirelerin de COVID-19'a yakalanma risklerinin yüksek olduğu pandemi süreci devam etmektedir. Sağlık çalışanlarının psikolojik durumu ile ilgili araştırma ve yayınlarda artan bir farkındalık söz konusudur. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, bir pandemi hastanesinde yönetici pozisyonunda çalışanların, klinik liderlik özellikleri ile COVID-19 fobileri arasındaki ilişkiyi belirlemektir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Tipi ve Örneklem

Kesitsel türdeki bu çalışma, Haziran 2020 tarihinde İstanbul ilindeki Sağlık Bilimleri Üniversitesi Bakırköy Dr. Sadi Konuk Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde yönetici pozisyonunda görev yapan hekim ve hemşireler ile yürütülmüştür. Hastanede yönetici pozisyonunda çalışan tüm hekim ve hemşirelere erişilmesi hedeflendiği için örneklem seçimine gidilmemiştir. Çalışma, araştırmaya katılmayı kabul eden 100 hekim ve hemşirenin katılımı ile tamamlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında “Tanımlayıcı Bilgi Formu”, “Klinik Liderlik Ölçeği” ve “COVID-19 Fobisi Ölçeği (C19P-S)” kullanılmıştır.

Tanımlayıcı Bilgi Formu: Mevcut literatüre uygun olarak hazırlanan bu form; cinsiyet, yaş, medeni durum, meslek, mesleki deneyim süresi, eğitim düzeyi, COVID-19 tanısı alan hasta ile temas, yönettiği ekip arkadaşları arasından COVID-19 tanısı alma ve kendisinin COVID-19 tanısı alma durumlarını tespit etmeye yönelik olarak hazırlanmış sekiz sorudan oluşmaktadır.

Klinik Liderlik Ölçeği: İngiltere Ulusal Sağlık Hizmetleri (National Health Services - NHS) Liderlik Akademisi (2012) tarafından geliştirilen Klinik Liderlik Ölçeği'nin (KLÖ) Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Budak tarafından yapılmıştır (Budak, 2016). Ölçek; Kişisel Özellikler Alanı (KÖA) (1.-8. maddeler), Diğerleriyle Çalışma Alanı (DÇA) (9.-16.

maddeler), Hizmetlerin Yönetimi Alanı (HYA) (17.-24.maddeler), Hizmetlerin İyileştirilmesi Alanı (HİA) (25.-32. maddeler) ve Yönlendirmelerin Kurgulanması Alanı (YKA) (33.-40. maddeler) olmak üzere beş alt boyuttan ve toplam 40 maddeden oluşmaktadır. Yanıt seçenekleri 1=Neredeyse asla, 2=Bazen, 3=Neredeyse her zaman şeklinde değişmektedir. Ölçekten alınan puan arttıkça klinik liderlik algısı artmaktadır. Bu çalışmada, 1 minimum 3 maksimum puan olmak üzere verilen yanıtların aritmetik ortalaması 3'e yaklaştıkça klinik liderlik algısının arttığı şeklinde yorumlanmıştır. Budak çalışmasında Klinik Liderlik Ölçeği'nin tümü için elde edilen Cronbach Alpha katsayısının 0,95 olduğunu belirtmiştir (Budak, 2016). Bu çalışmada, ölçeğin tamamına ait iç tutarlılık katsayısı (Cronbach's Alpha) 0,95 olarak hesaplanmış olup alt boyutlara ilişkin iç tutarlılık sonuçları Tablo 1'de sunulmuştur.

COVID-19 Fobisi Ölçeği (C19P-S): C19P-S, COVID-19'a karşı gelişebilen fobiyi ölçümlemek üzere Arpacı, Karataş ve Baloğlu tarafından geliştirilmiş, 5 dereceli Likert tipi bir öz değerlendirme ölçeğidir (Arpacı, Karataş ve Baloğlu, 2020). Ölçek maddeleri; 1 "Kesinlikle Katılmıyorum" ile 5 "Kesinlikle Katılıyorum" arasında değerlendirilir. 1., 5., 9., 13., 17. ve 20. maddeler Psikolojik Alt Boyutu; 2. 6. 10. 14. ve 18. maddeler Somatik Alt Boyutu; 3. 7. 11. 15. ve 19. maddeler Sosyal Alt Boyutu; 4. 8. 12. ve 16. maddeler ise Ekonomik Alt Boyutu ölçmektedir. Alt boyut puanları o alt boyuta ait maddelere verilen cevapların puan toplamı ile elde edilirken toplam C19P-S puanı alt boyut puanlarının toplamı ile elde edilir ve 20 ile 100 puan arasında değişmektedir. Puanların yüksekliği alt boyutlardaki ve genel COVID-19 fobisindeki yüksekliğe işaret eder. Arpacı, Karataş ve Baloğlu ölçeğin tamamına ilişkin cronbach alfa katsayısını 0,925 olarak hesaplamışlardır (Arpacı, Karataş ve Baloğlu, 2020). Bu çalışma için ölçeğin tamamına ilişkin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach's Alpha) 0,96 olarak hesaplanmış olup alt boyutlara ilişkin iç tutarlılık sonuçları Tablo 1'de sunulmuştur.

Verilerin Analizi: Ölçme araçlarından elde edilen verilerin betimsel analizinde aritmetik ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler hesaplanmıştır. Ölçeklerin iç tutarlılık düzeylerinin sınanmasında Cronbach's Alpha değerleri hesaplanmıştır. Katılımcıların KLÖ ve C19P-S puanlarının bağımsız değişkenler açısından karşılaştırılması sürecinde ikili gruplar arası karşılaştırmalarda Mann Whitney U testi, ikiden fazla olan grupların karşılaştırılmasında Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. KLÖ ve C19P-S arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla Spearman sıra farkları korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Veri analizinde (i) dağılımın normalliği, (ii) varyansların homojenliği, (iii) verilerin en az aralıklı ölçekle elde edilmesi ve (iv) verilerin bağımsızlığı varsayımlarından en az biri karşılanmadığı takdirde non-parametrik testler tercih edilmelidir (Field, 2009). Bu

çalışmada da veriler üzerinde yapılan incelemeler sonucu veri dağılımının normalliği ve varyansların homojenliği sağlanamadığı tespit edilmiş ve non-parametrik testler tercih edilmiştir. Testlerden elde edilen sonuçlar yorumlanırken 0.05'ten küçük p değeri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Bu araştırma için Sağlık Bilimleri Üniversitesi Bakırköy Dr. Sadi Konuk Eğitim ve Araştırma Hastanesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan 08.06.2020 tarih ve 2020-12 sayı ile etik kurul onayı alınmıştır. 1964 Helsinki Deklarasyonu ve Ulusal Araştırma Komitesi'nin etik standartlarına bağlı kalınarak gerçekleştirilen çalışmada, veri toplama aşamasına geçilmeden önce katılımcılardan bilgilendirilmiş gönüllü onam alınmıştır. Tüm gönüllü katılımcılara, çalışma kapsamında toplanacak verilerin yalnızca bilimsel amaçlar için kullanılacağı ve isimlerinin gizli tutulacağı açıklanmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma evreninin yalnızca İstanbul ilinde bulunan bir eğitim ve araştırma hastanesi olarak belirlenmesi araştırmanın sınırlılığdır.

BULGULAR

Bu araştırma yaş ortalaması 41,52 olan (minimum 27 – maksimum 65), 33'ü (%33) hekim, 67'si (%67) hemşire olmak üzere toplam 100 yönetici pozisyonundaki sağlık çalışanı ile yürütülmüştür. Araştırmaya katılanların ortalama 18,53 yıllık mesleki deneyimi olup (min. 2,5 – mak. 40), 68'i (%68) kadın, 32'si (%32) erkektir. Katılımcıların 2'si (%2) lise, 4'ü (%4) ön lisans, 28'i (%28) lisans, 34'ü (%34) lisansüstü mezunu olup 32'si (%32) tıpta uzmanlık eğitimi almıştır.

Araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının 78'inin (%78) en az bir kez COVID-19 tanısı alan hasta ile teması olup 22'sinin (%22) hiç olmamıştır. Yönettiği ekip arkadaşları arasında COVID-19 tanısı alan 84 (%84) kişi almayan 16 (%16) kişi bulunmaktadır. Katılımcıların 11'ine (%11) araştırma yürütülmeden önce COVID-19 pozitif tanısı konmuş, 89'u (%89) ise hastalığa yakalanmamıştır.

Katılımcıların KLÖ ve C19P-S puanlarına ilişkin bilgiler ve ölçeklerin iç tutarlılık katsayıları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. KLÖ ve C19P-S Ölçeklerine İlişkin Puanların ve İç Tutarlılıklarının Değerlendirilmesi

Ölçekler	Madde Sayısı	Min-Maks (Medyan)	Ort±Ss	Cronbach's Alpha	
KLÖ Alt Boyutları	Kişisel Özellikler Alanı Boyutu	8	1.38-3 (2.75)	2.73 ± 0.25	0.624
	Diğerleriyle Çalışma Alanı Boyutu	8	1.13-3 (2.87)	2.74 ± 0.30	0.809
	Hizmetlerin Yönetimi Alanı Boyutu	8	1-3 (2.87)	2.79 ± 0.30	0.844
	Hizmetlerin İyileştirilmesi Alanı Boyutu	8	1-3 (2.87)	2.79 ± 0.31	0.863
	Yönlendirmelerin Kurgulanması Alanı Boyutu	8	1-3 (2.75)	2.74 ± 0.32	0.837
KLÖ Toplam	40	1.10-3 (2.85)	2.76 ± 0.26	0.949	
C19P-S	Psikolojik Alt Boyutu	6	6-30 (15.5)	16.57±5.86	0.891
	Somatik Alt Boyutu	5	5-25 (10)	9.87±4.09	0.882
	Sosyal Alt Boyutu	5	5-25 (12)	12.39±4.72	0.905
	Ekonomik Alt Boyutu	4	4-20 (8)	8.60 ± 3.26	0.847
C19P-S	20	20-100 (44.5)	47.43±16.43	0.961	

Katılımcıların KLÖ puanlarının 1,10 ile 3 puan arasında değiştiği ve ortalamalarının 2,76±0,26 olduğu, C19P-S'nin ise 20 ile 100 puan arasında değiştiği ve ortalamalarının 47,43±16,43 olduğu tespit edilmiştir. Ölçeklerin iç tutarlılıklarının değerlendirilmesi Karagöz (2014)'ün belirlediği aşağıdaki ölçütlere göre yapılmıştır:

- α katsayısı; 0 – 0,40 aralığında ise ölçek güvenilir değil,
- 0,40 – 0,60 aralığında ise düşük güvenilirlikte,
- 0,60 – 0,80 aralığında ise oldukça güvenilir,
- 0,80 – 1,00 aralığında ise yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Buna göre bu araştırmada Klinik Liderliğin Kişisel Özellikler Alt Boyutunun oldukça güvenilir ($\alpha=0.624$) diğer alt boyutlar ve KLÖ'nin tamamı ile C19P-S tamamının ve alt boyutlarının yüksek derecede güvenilir olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Cinsiyet Değişkenine Göre KLÖ ve C19P-S Puanlarının Değerlendirilmesi

Ölçek	Boyutlar	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamları	U	Z	p	
KLÖ	Kişisel Özellikler Alanı	Kadın	68	50.49	3433.50	1087.500	-.004	0.997	
		Erkek	32	50.52	1616.50				
	Diğerleriyle Çalışma Alanı	Kadın	68	54.80	3726.50	795.500	-	0.026*	
		Erkek	32	41.36	1323.50				
	Hizmetlerin Yönetimi Alanı	Kadın	68	52.12	3544.00	978.000	-.862	0.388	
		Erkek	32	47.06	1506.00				
	Hizmetlerin İyileştirilmesi Alanı	Kadın	68	53.49	3637.50	884.500	-	1.585	0.113
		Erkek	32	44.14	1412.50				
	Yönlendirmelerin Kurgulanması Alanı	Kadın	68	53.10	3611.00	911.000	-	1.343	0.179
		Erkek	32	44.97	1439.00				
KLÖ Toplam	Kadın	68	53.59	3644.00	878.000	-	1.555	0.120	
	Erkek	32	43.94	1406.00					
C19P-S	Psikolojik Fobi	Kadın	68	56.55	3845.50	676.500	-	0.002*	
		Erkek	32	37.64	1204.50				3.047

Somatik Fobi	Kadın	68	55.24	3756.00	766.000	-	0.016*
	Erkek	32	40.44	1294.00		2.407	
Sosyal Fobi	Kadın	68	54.28	3691.00	831.000	-	0.056
	Erkek	32	42.47	1359.00		1.909	
Ekonomik Fobi	Kadın	68	54.96	3737.50	784.500	-	0.023*
	Erkek	32	41.02	1312.50		2.270	
C19P-S Toplam	Kadın	68	56.17	3819.50	702.500	-	0.004*
	Erkek	32	38,45	1230,50		2.851	

*p<0.05

**p<0.01

Çalışmaya katılanların cinsiyetleri ile Klinik Liderliğin Diğerleriyle Çalışma Alanı Alt Boyutu ve C19P-S toplam puanı ve Sosyal Fobi hariç diğer tüm alt boyutları arasında anlamlı bir fark vardır (p<0,05). Tablo 2 incelendiğinde kadınların Diğerleriyle Çalışma Alanı puanları erkeklerinkine göre anlamlı biçimde daha yüksektir. Benzer biçimde kadınların Psikolojik, Somatik ve Ekonomik Fobi alanlardaki COVID-19 fobileri ve toplam fobi puanları erkeklerden anlamlı biçimde daha yüksektir.

Tablo 3. Meslek Değişkenine Göre KLÖ ve C19P-S Puanlarının Değerlendirilmesi

Ölçek	Boyutlar	Meslek	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamları	U	Z	p
KLÖ	Kişisel Özellikler Alanı	Hekim	33	55.44	1829.50	942.500	-	0.224
		Hemşire	67	48.07	3220.50		1.217	
	Diğerleriyle Çalışma Alanı	Hekim	33	40.97	1352.00	791.000	-	0.018*
		Hemşire	67	55.19	3698.00		2.369	
	Hizmetlerin Yönetimi Alanı	Hekim	33	45.1	1488.50	927.500	-	0.166
		Hemşire	67	53.16	3561.50		1.385	
	Hizmetlerin İyileştirilmesi Alanı	Hekim	33	42.12	1390.00	829.000	-	0.033*
		Hemşire	67	54.63	3660.00		2.136	
	Yönlendirmelerin Kurgulanması Alanı	Hekim	33	42.06	1388.00	827.000	-	0.036*
		Hemşire	67	54.66	3662.00		2.096	
KLÖ Toplam	Hekim	33	43.88	1448.00	887.000	-	0.108	
	Hemşire	67	53.76	3602.00		1.605		
C19P-S	Psikolojik Fobi	Hekim	33	36.97	1220.00	659.000	-	0.001*
		Hemşire	67	57.16	3830.00		3.280	
	Somatik Fobi	Hekim	33	40.62	1340.50	779.500	-	0.016*
		Hemşire	67	55.37	3709.50		2.418	
	Sosyal Fobi	Hekim	33	41.36	1365.00	804.000	-	0.026*
		Hemşire	67	55.00	3685.00		2.222	
	Ekonomik Fobi	Hekim	33	41.39	1366.00	805.000	-	0.026*
		Hemşire	67	54.99	3684.00		2.230	
	C19P-S Toplam	Hekim	33	37.33	1232.00	671.000	-	0.001*
		Hemşire	67	56.99	3818.00		3.188	

*p<0.05

**p<0.01

Çalışmaya katılanların meslekleri ile Klinik Liderliğin Diğerleriyle Çalışma Alanı, Hizmetlerin İyileştirilmesi Alanı, Yönlendirmelerin Kurgulanması Alanı ve C19P-S toplam puanı ve tüm alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır (p<0.05). Tablo 3 incelendiğinde hemşirelerin Diğerleriyle Çalışma Alanı, Hizmetlerin İyileştirilmesi Alanı, Yönlendirmelerin

Kurgulanması Alanı puanları hekimlere göre daha yüksektir. Benzer biçimde hemşirelerin tüm alanlardaki COVID-19 fobileri ve toplam fobi puanları hekimlerden anlamlı biçimde daha yüksektir.

Tablo 4. Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre KLÖ ve C19P-S Puanlarının Değerlendirilmesi

Ölçek	Boyutlar	Eğitim düzeyi	N	Sıra Ortalamaları	sd	X ²	p	Fark
KLÖ	Kişisel Özellikler Alanı	(1) Tıpta Uzmanlık	32	54.41	4	5.084	0.279	
		(2) Lisansüstü	34	54.78				
		(3) Lisans	28	44.57				
		(4) Önlisans	4	28.88				
		(5) Lise	2	41.50				
	Diğerleriyle Çalışma Alanı	(1) Tıpta Uzmanlık	32	39.61	4	15.517	0.004*	1-2 2-3
		(2) Lisansüstü	34	65.53				
		(3) Lisans	28	45.34				
		(4) Önlisans	4	50.25				
		(5) Lise	2	42.00				
Hizmetlerin Yönetimi Alanı	(1) Tıpta Uzmanlık	32	44.11	4	13.120	0.011*	1-2 1-5 2-3 2-5	
	(2) Lisansüstü	34	63.43					
	(3) Lisans	28	46.32					
	(4) Önlisans	4	31.75					
	(5) Lise	2	29.00					
Hizmetlerin İyileştirilmesi Alanı	(1) Tıpta Uzmanlık	32	41.00	4	12.738	0.013*	1-2 2-3	
	(2) Lisansüstü	34	63.44					
	(3) Lisans	28	45.59					
	(4) Önlisans	4	45.00					
	(5) Lise	2	62.25					
Yönlendirmelerin Kurgulanması Alanı	(1) Tıpta Uzmanlık	32	40.75	4	15.236	0.004*	1-2 2-3	
	(2) Lisansüstü	34	64.63					
	(3) Lisans	28	44.09					
	(4) Önlisans	4	42.50					
	(5) Lise	2	72.00					
KLÖ Toplam	(1) Tıpta Uzmanlık	32	42.27	4	14.934	0.005*	1-2 2-3 2-4	
	(2) Lisansüstü	34	65.96					
	(3) Lisans	28	43.54					
	(4) Önlisans	4	36.25					
	(5) Lise	2	45.50					
C19P-S	Psikolojik Fobi	(1) Tıpta Uzmanlık	32	38.00	4	11.403	0.022*	1-2 1-3 1-5
		(2) Lisansüstü	34	56.65				
		(3) Lisans	28	52.96				
		(4) Önlisans	4	63.63				
		(5) Lise	2	85.25				
	Somatik Fobi	(1) Tıpta Uzmanlık	32	40.17	4	11.569	0.021*	1-2 1-5 2-5 3-5
		(2) Lisansüstü	34	56.60				
		(3) Lisans	28	50.39				
		(4) Önlisans	4	58.00				
		(5) Lise	2	98.50				
Sosyal Fobi	(1) Tıpta Uzmanlık	32	42.45	4	7.275	0.122		
	(2) Lisansüstü	34	52.99					
	(3) Lisans	28	53.25					
	(4) Önlisans	4	53.75					
	(5) Lise	2	92.50					
Ekonomik Fobi	(1) Tıpta Uzmanlık	32	41.77	4	8.538	0.074		
	(2) Lisansüstü	34	54.16					
	(3) Lisans	28	51.16					
	(4) Önlisans	4	64.13					
	(5) Lise	2	92.50					

	(5) Lise	2	91.50				
C19P-S Toplam	(1) Tıpta Uzmanlık	32	37.95				1-2
	(2) Lisansüstü	34	55.94				1-3
	(3) Lisans	28	53.50	4	12.536	0.014*	1-5
	(4) Önlisans	4	62.13				3-5
	(5) Lise	2	93.50				

*p<0.05

**p<0.01

Çalışmaya katılanların eğitim düzeyleri ile KLÖ toplam puanıyla birlikte Diğerleriyle Çalışma Alanı, Hizmetlerin Yönetimi Alanı, Hizmetlerin İyileştirilmesi Alanı, Yönlendirmelerin Kurgulanması Alanı ve C19P-S toplam puanı ve Psikolojik ve Somatik Fobi alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır (p<0.05). Tablo 4 incelendiğinde Klinik Liderliğin Diğerleriyle Çalışma Alanı, Hizmetlerin İyileştirilmesi Alanı ve Yönlendirmelerin Kurgulanması Alanı alt boyutlarında lisansüstü eğitim düzeyine sahip olanların puanlarının, tıpta uzmanlık eğitimi ve lisans eğitimi almış olanlardan anlamlı biçimde daha yüksek olduğu görülmektedir. Klinik Liderliğin Hizmetlerin Yönetimi alanında yine lisansüstü eğitim alanların puanlarının diğer eğitim düzeylerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. KLÖ toplam puanı açısından yine lisansüstü eğitim alanların puanlarının tıpta uzmanlık, lisans ve ön lisans eğitimi alanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. C19P-S'nin eğitim düzeyi değişkenine göre analiz sonuçları incelendiğinde ölçek toplamında ve Psikolojik ve Somatik Fobi alt boyutlarda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. C19P-S toplamında ve Somatik Fobi alt boyutunda lise mezunlarının tıpta uzmanlık, lisansüstü ve lisans mezunlarına göre puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Psikolojik Fobi, Somatik Fobi ve C19P-S toplam puanlarında tıpta uzmanlık eğitimi almış olanların puanlarının lisansüstü eğitim alanlardan daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 5. COVID-19 Temas/Bulaşma Durumlarına Göre KLÖ ve C19P-S Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi

Ölçek	COVID-19 Temas/ Bulaşma Durumu	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamları	U	Z	p
KLÖ	COVID-19 tanısı alan hasta ile temas	Evet	78	48.78	3805.00	724.000	-	0.264
		Hayır	22	56.59	1245.00		1.118	
	Yönettiği ekip arkadaşları arasından COVID-19 tanısı alma	Evet	84	52.64	4421.50	492.500	-	0.091
		Hayır	16	39.28	628.50		1.692	
C19P-S	Kendisi COVID-19 tanısı alma	Evet	11	44.64	496.50	425.000	-	0.476
		Hayır	89	51.22	4654.50		0.712	
	COVID-19 tanısı alan hasta ile temas	Evet	78	49.93	3843.50	762.500	-	0.426
		Hayır	22	54.84	1206.50		0.795	
Yönettiği ekip arkadaşları arasından COVID-19 tanısı alma	Evet	84	49.95	4196.00	626.000	-	0.665	
	Hayır	16	53.38	854.00		0.433		
Kendisi COVID-19 tanısı alma	Evet	11	62.73	690.00	355.000	-	0.138	
	Hayır	89	48.99	4360.00		1.483		

Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların KLÖ ve C19P-S puanları, kendilerinin veya yönettikleri ekip arkadaşlarının COVID-19 teşhisi alıp almama durumu ve COVID-19 teşhisi alan hasta ile temas edip etmemelerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 6. KLÖ ve C19P-S Ölçekleri ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

	Psikolojik Fobi	Somatik Fobi	Sosyal Fobi	Ekonomik Fobi	C19P-S Toplam	Kişisel Özellikler Alanı	Diğerleriyle Çalışma Alanı	Hizmetlerin Yönetimi Alanı	Hizmetlerin İyileştirilmesi Alanı	Yönlendirmelerin Kurgulanması Alanı	KLÖ Toplam
Psikolojik Fobi	1	0.713**	0.807*	0.646*	0.930*	0.012	0.015	0.004	-0.049	-0.040	-0.011
Somatik Fobi		1	0.725*	0.773*	0.871*	0.000	0.071	0.049	-0.096	-0.011	0.019
Sosyal Fobi			1	0.700*	0.899*	-0.096	-0.064	-0.029	-0.156	-0.153	-0.117
Ekonomik Fobi				1	0.818*	-0.139	-0.065	-0.100	-0.124	-0.087	-0.102
C19P-S Toplam					1	-0.052	-0.009	-0.003	-0.125	-0.079	-0.055
Kişisel Özellikler Alanı						1	0.491*	0.353*	0.446*	0.384*	0.674*
Diğerleriyle Çalışma Alanı							1	0.727*	0.676*	0.637*	0.875*
Hizmetlerin Yönetimi Alanı								1	0.631*	0.597*	0.794*
Hizmetlerin İyileştirilmesi Alanı									1	0.735*	0.839*
Yönlendirmelerin Kurgulanması Alanı										1	0.805*
KLÖ Toplam											1

**p<0.01

Tablo 6 incelendiğinde KLÖ ile C19P-S arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir (p>0.05).

TARTIŞMA

Bu çalışmada COVID-19 salgınında Türkiye'deki bir pandemi hastanesinde yönetici olarak görev yapan hekim ve hemşirelerin klinik liderlik özellikleri ile COVID-19 fobileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Alan yazında klinik liderlik ve COVID-19 fobisi farklı çalışmalarda ayrı ayrı ele alınmış olsa da aralarındaki ilişkinin incelendiği bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu durum, çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymasından

oldukça önem teşkil etmektedir. Bu çalışma sonucunda pandemi koşullarında çalışan klinik liderlerin, böylesine bir kriz ortamında aldıkları kararların korkuları ile ilişkisini ortaya koyacak önemli sonuçlar elde edilmesi sağlanmıştır.

Çalışmada, katılımcıların COVID-19'a yakalanma korkularının düşük seviyede olduğu sonucuna varılmıştır. Yönetici pozisyonundaki sağlık çalışanlarında benzer çalışmaların yapılmamış olması nedeniyle sonuçlar genel popülasyon çalışmaları ile karşılaştırılmıştır. Bu çalışma Arpacı, Karataş ve Baloğlu'nun 1250 kişilik örneklem ile gerçekleştirdikleri çalışmadaki COVID-19'a yakalanma korkusu ve toplam puanından daha düşüktür (Arpacı, Karataş ve Baloğlu, 2020). Literatür incelendiğinde; pandemi krizleri yaşanırken, korku yaklaşımının değil daha çok dayanıklılık ve çözüm odaklı yönetsel kararların, güncel bilgiler doğrultusunda proaktif bir yaklaşımla verilmesi gerektiği görülmüştür (Duygulu vd., 2020; Halawi, Wang ve Hunt, 2020; Tan vd., 2020). COVID-19 salgını esnasında Singapur'daki Ulusal Kalp Merkezi deneyimlerini içeren bir çalışmada, çalışanların liderlerinden aldıkları açık yönlendirme, eğitimlerine olan güven, mükemmel ekip çalışması ve kişisel güvenlikten ödün vermemenin, kriz planlarının ve iş akışının hızlı bir şekilde oluşturulmasında kilit rol oynadığı ortaya konulmuştur (Tan vd., 2020). Ehrlich, McKenney ve Elkbuli'nin çalışmalarında da, salgın anında stratejik planlamanın önemine vurgu yapılmıştır. Bu çalışmaya katılan yönetici pozisyonundaki sağlık çalışanlarının da klinik liderlik ölçeğinden oldukça yüksek düzeyde puan aldıkları görülmüştür (Ehrlich, McKenney ve Elkbuli, 2020).

Çalışmada yönetici pozisyonundaki kadın sağlık çalışanlarının Psikolojik, Somatik ve Ekonomik Fobi alanlardaki COVID-19 fobileri ve toplam fobi puanları erkeklerden anlamlı biçimde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kadınlar doğaları gereği erkeklerden daha duygusal bir yapıya sahip olmaları ve iş dışında da annelik rolü gibi birçok rolü üstlenmelerinden dolayı kendilerinin bakımına, desteğine ihtiyaç duyan yakınlarının olma ihtimali bu durumu açıklayacak etmenler arasındadır. Bununla birlikte, bu çalışmada yönetici pozisyonundaki kadın sağlık çalışanlarının Klinik Liderlik Ölçeği alt boyutu olan, Diğerleriyle Çalışma Alanı puanları erkeklerinkine göre anlamlı biçimde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Budak, 518 hekim ve hemşirenin katılımı ile yaptığı çalışmasında sağlık çalışanlarının sahip olduğu cinsiyet özelliklerinin, klinik liderlik özelliklerini etkilemediği görülmüştür (Budak, 2016).

Çalışmada elde edilen sonuçlara göre yönetici pozisyonundaki hemşire sağlık çalışanlarının, Klinik Liderlik Ölçeği alt boyutları olan Diğerleriyle Çalışma Alanı, Hizmetlerin İyileştirilmesi Alanı, Yönlendirmelerin Kurgulanması Alanı puanları hekimlere göre daha yüksektir. International Council of Nursing (ICN), (2020) Covid-19 pandemisine yönelik öncelikler arasında hemşirelikte liderliğe yer verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Salgın

süresince ön saflarda proaktif bir yaklaşımla yönetim faaliyetlerini gerçekleştiren yönetici hemşirelerin bu sonuçları şaşırtıcı olmamıştır. Salgın öncesi yapılan bazı çalışmalarda ise bu çalışmanın aksine hekimlerin klinik liderlik özelliklerine ilişkin görüşlerinin hemşirelere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Özer, Budak, Şentürk ve Gün, 2018; Tombak, 2020).

Çalışmaya katılan yönetici pozisyonundaki hemşirelerin, tüm alanlardaki COVID-19 fobileri ve toplam fobi puanları hekimlerden anlamlı biçimde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Benzer çalışmalar incelendiğinde bu sonucun literatür ile uyumlu olduğu görülmüştür. Arpacıoğlu, Baltalı ve Ünübol'un 371 sağlık çalışanının katılımı ile gerçekleştirdiği çalışmada hemşirelerin ve diğer sağlık personelinin 'COVID-19 Korku' ölçek puanları hekimlere kıyasla anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur (Arpacıoğlu, Baltalı ve Ünübol, 2021). Lai ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada da hemşirelerin doktorlara kıyasla daha fazla depresyon ve anksiyete bulgularına sahip oldukları görülmüştür (Lai vd., 2020). Labrague ve de Los Santos 261 kişilik hemşire örnekleminde gerçekleştirdiği çalışmada COVID-19 korkusu için elde edilen ortalamanın yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır (Labrague ve de Los Santos, 2021).

Yönetici pozisyonundaki sağlık çalışanları, mevcut sağlık hizmetleri taleplerini karşılamaya çalışırken ortaya çıkan pandemi ile birlikte önceliklerin hızla değiştiği, endişe ve korkunun olduğu bu ortamda etkin bir liderlik sergilemek ve tüm çalışanlara yol gösterme, ortak amaçlar doğrultusunda hareket edilmesini sağlamaya devam etmek durumundadır (Duygulu vd., 2020; Shingler-Nace, 2020). Sağlık çalışanlarında görülebilecek psikolojik etkilere rağmen (Spoorthy, Pratapa ve Mahan, 2020) yönetici pozisyonunda görev yapan sağlık çalışanlarının liderlik özelliklerini her koşulda sergiliyor olmaları süreci yönetmek açısından oldukça önemlidir. Nitekim bu çalışmada da Klinik Liderlik ile COVID-19 fobisi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

COVID-19 salgını sırasında, karmaşık bir yapıya sahip sağlık hizmetlerinin hızlı ve doğru kararlarla yönetilebilmesi her zamankinden daha önemli hale gelmiştir. Tüm dünyada ve ülkemizde sağlık sistemleri ve sağlık yöneticilerinden liderlik beklentilerini arttırmıştır. Alışlagelen baş etme biçimlerinin işlevsiz hale geldiği salgın döneminde sağlık çalışanlarının hastalara bakma yeteneklerinin en üst düzeye çıkarılması, kaynakların etkili ve verimli kullanılması, personel planlama, iş sağlığı güvenliği önemleri, ekip çalışması gibi konularda sağlık çalışanlarına liderlik eden hekim ve hemşire yöneticiler aynı zamanda onlara rol model olup motivasyonlarını sağlayan birer klinik lider görevini de üstlenmişlerdir. Ancak bununla birlikte kendilerinin enfekte olma riski, yetersiz personel ve belirsizliklerle de mücadele

etmişlerdir. Sağlık yöneticilerinin COVID-19 fobilerinin düşük seviyede olmasının profesyonel yönetim faaliyetlerini yürütebilmeleri açısından avantaj olduğu düşünülmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda, sağlık alanındaki yöneticilerin klinik liderlik özelliklerinin benzer salgın durumlarında oluşabilecek tepkiler ve önlemler açısından, geniş çaplı araştırmaların yapılması önerilmektedir

Not: Bu çalışmanın bir bölümü 4. Uluslararası Hemşirelik ve İnovasyon Kongresi'nde (19-20 Aralık 2020) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR

- Arpacı, I., Karataş, K., Baloğlu, M. (2020). *The development and initial tests for the psychometric properties of the COVID-19 Phobia Scale (C19P-S)*. *Personality and Individual Differences* 164, 110108.
- Arpacıoğlu, S., Baltalı, Z., Ünübol, B. J. (2021). *COVID-19 pandemisinde sağlık çalışanlarında tükenmişlik, Covid korkusu, depresyon, mesleki doyum düzeyleri ve ilişkili faktörler*. *Cukurova Medical Journal*, 46(1), 88-100.
- Bandyopadhyay, S., Baticulon, R. E., Kadhum, M., Alser, M., Ojuka, D. K., Badereddin, Y., ... Khundkar, R. (2020). *Infection and mortality of healthcare workers worldwide from COVID-19: A scoping review*. *BMJ Global Health*, 5(12), e003097.
- Beckman, A. L., Gondi, S., and Forman, H. P. (2020). *How To Stand Behind Frontline Health Care Workers Fighting Coronavirus*. *Health Affairs*. 06.05.2021 tarihinde <https://www.healthaffairs.org/doi/10.1377/hblog20200316.393860/full/> adresinden erişildi.
- Budak, F. (2016). *Klinik liderlik ölçeğinin Türkçe geçerlik güvenirlik çalışması: Niğde ili kamu hastaneleri birliği örneği. (Doktora Tezi)*. Ulusal Tez Merkezi. (Tez no: 443551).
- Chen, Q., Liang, M., Li, Y., Guo, J., Fei, D., Wang, L., ... Zhang, Z. (2020). *Mental health care for medical staff in China during the COVID-19 outbreak*. *The Lancet Psychiatry*, 7(4), e15–e16.
- Chew, N. W. S., Lee, G. K. H., Tan, B. Y. Q., Jing, M., Goh, Y., Ngiam, N. J. H., ... Sharma, V. K. (2020). *A multinational, multicentre study on the psychological outcomes and associated physical symptoms amongst healthcare workers during COVID-19 outbreak*. *Brain, Behavior, and Immunity*, 88, 559–565.
- Çevik Özdemir, H. N., Çakır, R. ve Küçükali, R. (2019). *Sağlık yöneticilerinin liderlik özellikleri*. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(9), 2893-2907.
- Duygulu, S., Başaran, A. S., Kuruca, Ö. E., Erdat, Y. (2020). *COVID-19 salgını: Yönetici hemşirelerin rol ve sorumlulukları*. *Journal of Hacettepe University Faculty of Nursing*, 7(Özel Sayı), 34-46.
- Ehrlich, H., McKenney, M., Elkbuli, A. (2020). *Strategic planning and recommendations for healthcare workers during the COVID-19 pandemic*. *American Journal of Emergency Medicine*, 38(7), 1446-1447.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS. (3th Edition)*. London: Sage Publications Ltd.
- Halawi, M. J., Wang, D. D., Hunt, T. R. (2020). *What's important: Weathering the COVID-19 crisis*. *Journal of Bone and Joint Surgery*, 6(102), 759-760.
- Hoşgör, H., Ülker, Z, Sağcan, H. (2020). *Acil sağlık hizmetleri çalışanlarında covid-19 anksiyetesi ve mesleki performans ilişkisinin tanımlayıcı değişkenler açısından incelenmesi*. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3), 865-886.

International Council of Nurses. (2020). International Council of Nurses calls on public to support nurses. Retrieved August 12.

Jansson, M., Liao, X., Rello, J. (2020). Strengthening ICU health security for a coronavirus epidemic. *Intensive and Critical Care Nursing*, 57, 102812.

Karagöz, Y. (2014). *SPSS 21.1 Uygulamalı Biyoistatistik*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Koçel, T. (2011). *İşletme yöneticiliği (13. Baskı)*. İstanbul: Beta Yayınları.

Labrague, L. J., de Los Santos, J. (2021). Fear of COVID-19, psychological distress, work satisfaction and turnover intention among frontline nurses. *Journal of Nursing Management*, 29(3), 395–403.

Lai, J., Ma, S., Wang, Y., Cai, Z., Hu, J., Wei, N., ... Hu, S. (2020). Factors associated with mental health outcomes among health care workers exposed to coronavirus disease 2019. *JAMA Network Open*, 3(3), e203976–e203976.

Lindinger-Sternart, S., Kaur, V., Widyaningsih, Y., Patel, A. K. (2021). COVID-19 phobia across the world: Impact of resilience on COVID-19 phobia in different nations. *Counselling and Psychotherapy Research*, 21(2), 290–302.

Liu, Q., Luo, D., Haase, J. E., Guo, Q., Wang, X. Q., Liu, S., ... Yang, B. X. (2020). The experiences of health-care providers during the COVID-19 crisis in China: a qualitative study. *The Lancet Global Health*, 8(6), e790–e798.

Okasha, A. (2013). *Clinical Leadership*. D. Bhugra, P. Ruiz, S. Gupta (Eds.). *Leadership in Psychiatry* (s. 63-73). John Wiley & Sons, Ltd.

Özer, Ö., Budak, F., Şentürk, S., Gün, Ç. (2018). Hekim ve hemşirelerin klinik liderlik algılarının sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 15(2), 99-105.

Özkan, Ş. (2021). Klinik liderlik ve sağlık kurumlarına yansımaları. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 4(1), 40-50.

Polat, Ö., Coşkun, F. (2020). COVID-19 salgınında sağlık çalışanlarının kişisel koruyucu ekipman kullanımları ile depresyon, anksiyete, stres düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Medical Journal of Western Black Sea*, 4(2), 51-58.

Sağlık Bakanlığı (2021). *Türkiye COVID-19 Hasta Tablosu*, 03 Mayıs 2021 tarihinde <https://COVID19.saglik.gov.tr/> adresinden erişildi.

Schwartz, J., King, C. C., Yen, M. Y. (2020). Protecting healthcare workers during the coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak: Lessons from Taiwan's Severe Acute Respiratory Syndrome Response. *Clinical infectious diseases: an official publication of the Infectious Diseases Society of America*, 71(15), 858–860.

Shingler-Nace, A. (2020). COVID-19: When leadership calls. *Nurse Leader*, 18(3), 202-203.

Sohrabi, C., Alsafi, Z., O'Neill, N., Khan, M., Kerwan, A., Al-Jabir, A., Iosifidis, C., Agha, R. (2020). World Health Organization declares global emergency: A review of the 2019 novel coronavirus (COVID-19). *International Journal of Surgery*, 76, 71–76.

Spoorthy, M. S., Pratapa, S. K., Mahant, S. (2020). Mental health problems faced by healthcare workers due to the COVID-19 pandemic—A review. *Asian Journal of Psychiatry*, 51, 102119.

Sun, N., Wei, L., Shi, S., Jiao, D., Song, R., Ma, L., ... Wang, H. (2020). A qualitative study on the psychological experience of caregivers of COVID-19 patients. *American Journal of Infection Control*, 48(6), 592–598.

Tan, Z., Phoon, P. H. Y., Zeng, L. A., Fu, J., Lim, X. T., Tan, T. E., ... Goh, M. N. (2020). Response and operating room preparation for the COVID-19 outbreak: A perspective from the national heart centre in Singapore. *Journal of Cardiothoracic and Vascular Anesthesia*, 34(9), 2331-2337.

TDK 09.05.2021 tarihinde <https://www.tdk.gov.tr/> adresinden erişildi.

Tombak, F. (2020). Hastanelerde çalışan hekim ve hemşirelerin klinik liderlik özelliklerine ilişkin görüşleri: Ankara ili örneği. (Yüksek Lisans Tezi). Ulusal Tez Merkezi. (Tez no: 603557).

Tomlin, J., Dalglish-Warburton, B. ve Lamph, G.. (2020). Psychosocial Support for Healthcare Workers During the COVID-19 Pandemic. *Frontiers in Psychology*, 11, 1960.

World Health Organization. (2020a). Novel Coronavirus (2019-nCoV): Situation report, 12. World Health Organization. 2020. 01.12.2020 tarihinde <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/330777/nCoVsitrep01Feb2020-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden erişildi.

World Health Organization. (2020b). Coronavirus disease 2019 (COVID-19): Situation report, 51. World Health Organization. 2020. 01.12.2020 tarihinde https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200311-sitrep-51-COVID-19.pdf?sfvrsn=1ba62e57_10 adresinden erişildi.

World Health Organization. (2021a). WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard. 03.05.2021 tarihinde <https://COVID19.who.int/> adresinden erişildi.

World Health Organization. (2021b). Situation by Country, Territory or Area. 03.05.2021 tarihinde <https://covid19.who.int/> adresinden erişildi.

World Health Organization (2020c). WHO Coronavirus disease (COVID-19) Outbreak Situation, 2020. 01.12.2020 tarihinde <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> adresinden erişildi.